

โลก — เหนือโลก

พระธรรมเทศนา

ของ

สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน)

แสดงในวันอุโบสถ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๗

ณ พระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร

มูลนิธิส่งเสริมการปฏิบัติสมาธิทางพุทธศาสนา

คำนำ

ตามหลักพระพุทธศาสนา การให้ธรรมเป็นการบริจาค
ที่มีอานิสงส์ประเสริฐสุด มูลนิธิส่งเสริมการปฏิบัติสมาธิ
ทางพุทธศาสนาจึงได้จัดพิมพ์พระธรรมคำสอนของสมเด็จพระ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเผยแพร่แก่ท่านพุทธศาสนิกชนในวาระ
สำคัญ ๆ ตลอดมา ฉะนั้น ในโอกาสที่วันสงกรานต์ซึ่งถือกันมา
แต่โบราณว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ของคนไทย เวียนมาถึงในปี
๒๕๒๗ นี้ มูลนิธิจึงได้พิมพ์พระธรรมเทศนาของท่านเจ้าพระคุณ
สมเด็จพระญาณสังวร องค์ประธานของมูลนิธิ เรื่อง โลก—
เหนือโลก เพื่อเป็นธรรมบรรณาการแก่ท่านผู้ใฝ่การประพฤติ
ปฏิบัติธรรม จักได้นำสาระสูงค่าของพระธรรมเทศนานี้ไป
ขัดเกลาจิตใจของตน ให้บังเกิดความสงบสุขและความพ้นทุกข์
อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

มูลนิธิส่งเสริมการปฏิบัติสมาธิทางพุทธศาสนา

ตึกตำหนักกลาง วัดบวรนิเวศวิหาร

เมษายน ๒๕๒๗

โลก-เหนือโลก

บัดนี้ จักแสดงศาสนธรรม ธรรมคือคำสั่งสอนของสมเด็จพระบรมศาสดา เพื่อให้สำเร็จประโยชน์แห่งการฟังธรรม ตามสมควรแก่วันธรรมสวณะคือวันเป็นที่ฟังธรรมอันเวียนมาถึงเข้า

ศาสนธรรม ธรรมคือคำสั่งสอนนั้น ก็เป็นสัตตกุศลนั้น คือเป็นคำสั่งสอนของพระบรมศาสดา ผู้ทรงมีพระมหากรุณาแผ่ไปในสรรพสัตว์ทุกถ้วนหน้า และได้ทรงแสดงสั่งสอนเพื่อให้เวไนยนิกร คือหมู่แห่งชนที่เป็นเวไนยหรือเวเนยยะ คือฟังแนะนำได้ ได้ประสบสุขประโยชน์หรือพ้นจากทุกข์ได้ ตามควรแก่ภูมิธรรมปฏิบัติของตน

อันผลของการปฏิบัตินั้นย่อมบังเกิดมีขึ้นทันที ในเมื่อได้ปฏิบัติ แต่ว่าผลบางอย่างนั้นเป็นผลที่ยังไม่ปรากฏชัด ทำให้บุคคลผู้ที่ได้รับยังมองไม่เห็นถนัดเพราะเหตุหลายประการ แต่ก็สามารถที่จะกระทำให้แจ้งได้ คือเมื่อตั้งใจกำหนดดูโดยเหตุผลก็จะมองเห็นได้ และผลที่ปรากฏเป็นความตัดกิเลสได้บางส่วนบ้าง ได้สิ้นเชิงบ้าง ก็เป็นสิ่งที่ปรากฏแก่ผู้ได้รับ ที่ตัดกิเลสได้เด็ดขาดก็เป็นอริยผล ซึ่งจะบังเกิดขึ้นด้วยอำนาจของการปฏิบัติที่เป็นอริยมรรค ตัดกิเลสได้ ดังนี้ผู้ใดผู้ถึงก็ย่อมจะรู้ได้ด้วยตนเอง ผลทั้งปวงนั้นย่อมมีแก่ผู้ปฏิบัติตั้งแต่เมื่อได้ปฏิบัติดังที่

ได้กล่าวมาแล้ว ตลอดจนถึงเป็นอริยผลซึ่งได้มาด้วยอริยมรรค
อริยผลอริยมรรคนี้เล่า ก็ได้มาด้วยการปฏิบัติและผลของการ
ปฏิบัติ ตั้งแต่ในเมืองต้นโดยลำดับขึ้นไป ดังที่ทุกคนได้ปฏิบัติ
กันอยู่ในปัจจุบัน ก็เป็นมรรคเป็นผลในปัจจุบันของตน ๆ แต่ก็
เป็นมรรคเป็นผลที่เป็นโลกิยะหรือเป็นของปุถุชนของสามัญชน
ยังไม่เป็นอริยะ แต่แม้เช่นนั้นก็เป็นมรรคเป็นผลตั้งแต่เบื้องต้น
ขึ้นมาโดยลำดับ ก็เพราะมรรคผลที่เป็นเบื้องต้นขึ้นมาโดยลำดับ
ดังนี้ จึงส่งขึ้นไปจนถึงอริยมรรคอริยผลที่เป็นโลกุตตระ อยู่เหนือโลก
เพราะฉะนั้น แม้ที่เรียกว่าโลก ๆ นี้ ก็มีความหมายทั้งที่เป็นส่วน
หยาบและทั้งที่เป็นส่วนละเอียด และเมื่อพูดถึงโลก ๆ ก็ย่อม
ไม่พ้นไปจากสัตวโลก คือหมู่มสัตว์ที่อาศัยอยู่ในโลก อันได้ทั้งมนุษย์
เดียรัจฉาน ตลอดจนถึงเทพดา มาร พรหมทั้งหลาย ตลอดจนถึง
สัตว์นรกจกเปรตทั้งหลาย ก็เรียกว่าเป็นสัตวโลกด้วยกันทั้งนั้น
แต่ว่าเป็นโลกที่หยาบและเป็นโลกที่ละเอียดตามลำดับขึ้นไป
หรือว่าเป็นโลกที่เป็นชั้นต่ำหรือโลกที่เป็นชั้นสูงโดยลำดับขึ้นไป

โลกที่เป็นอย่างหยาบหรือเป็นชั้นต่ำมากนั้น ก็ได้แก่
โลกอบายภูมิทั้ง ๔ นรก เติรัจฉาน เปรตวิสัยหรือวิสัยของ
เปรตและอสุรกายคือบรรดาพวกผีทั้งหลายที่มีกายไม่ปรากฏ
อบายภูมิทั้ง ๔ นี้เป็นโลกอย่างหยาบหรือเป็นโลกอย่างที่เป็นชั้นต่ำ
มาถึงที่เป็นโลกมนุษย์ก็นับว่าเป็นโลกที่เป็นชั้นกลาง นับเข้าไป
สุดตมภพคือภพที่เป็นสุดดีที่ไปดี ละเอียดขึ้นไปก็เป็นเทวโลก

พรหมโลกอันนับว่าเป็นโลกอย่างสูงหรือที่เป็นอย่างละเอียด เป็นสุคติภพ ภพที่เป็นสุคติ เพราะฉะนั้น จึงจะต้องผ่านโลก เหล่านี้ขึ้นไปโดยลำดับ ทางกายบ้างทางจิตใจบ้าง ทางกายนั้นก็คือเมื่อผ่านจากอบายภูมิมาก็คือเป็นมนุษย์เป็นกายเนื้อ แล้วก็เป็นที่พรหมโลกเป็นกายทิพย์ ในส่วนจิตใจนั้นเล่า ก็ผ่านจากชั้นต่ำขึ้นมาหาชั้นสูงโดยลำดับ

จะพึงกล่าวได้ว่า แม้ในกายมนุษย์นี้เอง คือบุคคลที่เกิดมาเป็นมนุษย์ มีกายเป็นมนุษย์ แต่ว่าจิตใจนั้นก็เป็นไปได้หลายระดับ มีจิตใจเป็นเหมือนอย่างสัตว์นรก ร่มร้อนอยู่ด้วยอำนาจกิเลสอย่างหยาบ เพราะอำนาจของโลกโกรธหลงหรือระคะโทสะ โมหะครอบงำอยู่ ทำให้เดือดร้อนอยู่ตลอดเวลาด้วยอำนาจของบรรดากิเลสทั้งหลายที่รุนแรง ดังนั้นก็เป็นดังจำพวกที่เรียกว่า มนุสสเนรียโก มนุษย์นรก หรือมีจิตใจปราศจากความละอายเกรงกลัว จัดเข้าในจำพวกที่เรียกว่า มนุสสติรัจฉานโน มนุษย์เดียรัจฉาน หรือที่มีจิตใจเหมือนอย่างเปรตที่หิวระหายอยู่อย่างไม่มีอัมไม่มีพ้อ ตรงกับคำว่า มนุสสเปโต มนุษย์เปรต หรือว่ามีจิตใจอย่างอสุรกาย ชอบแอบซ่อนนประพฤติกความชั่วไม่ให้เห็นปรากฏตัว ดังจำพวกที่แอบซ่อนตัวหลบตัวเข้าไปกระทำโจรกรรมต่าง ๆ ก็เป็นพวกมนุสสอสุรกาโย มนุษย์อสุรกาย มีกายไม่กล้าปรากฏเหมือนอย่างพวกผีต่าง ๆ ก็กายมนุษย์นั้นแหละก็เป็นไปได้ดังนี้ ก็เพราะมีจิตใจประกอบด้วยกิเลส

ทั้งหลายอย่างแรง จึงมีโมหะกำบังใจเพราะโลกจัดโกรธจัด
หลงจัด จึงปฏิบัติตนไปตามอำนาจของจิตใจที่เหมือนอย่างสัตว์นรก
สัตว์เดียรัจฉานเหมือนอย่างเปรตอย่างอสุรกาย ดังที่เรียกว่าเป็น
จำพวกอัมธพาล อัมธ ก็แปลว่าบอด พาล ก็แปลว่าโง่ว่าเขลา
เป็นผู้เขลาเหมือนอย่างเป็นผู้บอด ดังนั้นก็เป็นจำพวกที่กล่าวได้ว่า
เป็นอหัมมปุริสสะ คือเป็นคนที่ไม่ได้ หรืออเวไนย คือเป็นผู้ที่
แนะนำไม่ได้ แม้พระพุทธเจ้าก็ไม่โปรดไม่ได้ พระพุทธเจ้านั้นจะ
โปรดก็จำเพาะบุคคลที่จะฟังฝึกได้ อันเรียกว่า ปุริสทัมมะคนที่
ฝึกได้ หรือเป็นเวเนยยะ บุคคลที่แนะนำได้สั่งสอนได้ดังนี้
นี้จึงนับว่าเป็นโลกที่ต่ำทราม เป็นอบายเป็นทุกติเป็นวินิบาต
อบายก็คือว่าไร้ความเจริญ ทุกติก็คือว่าคติที่ชั่วไม่ดี วินิบาตก็
คือว่าตกต่ำ

โลกที่สูงขึ้นมา นั้น ก็คือมีจิตใจประกอบด้วยหิริโอตตปปะ
ความละอายความเกรงกลัว มีศีลมีธรรมตามสมควรแก่อัตภาพ
ก็เป็นมनुสสมนุสโส เป็นมนุษย์ที่มีใจเป็นมนุษย์คือมีใจสูง ตั้งอยู่
ในศีลในธรรม มีหิริโอตตปปะตามสมควร ก็นับว่าเป็นโลกที่สูง
ขึ้นมา นับเข้าในเขตสุคติคือคติที่ดี สูงขึ้นไปกว่านั้นก็คือ เกิดมา
เป็นมนุษย์นี้แหละแต่ว่ามีใจเป็นเทพเป็นเทวดา ประกอบด้วย
หิริโอตตปปะ ความละอายความเกรงกลัวต่อความชั่ว ปฏิบัติตน
อยู่ในธรรมอันขาวสะอาด มีศีล ๕ เป็นต้น เป็นผู้สงบ เป็นสัตบุรุษ
คือคนดี ก็เป็นมนุษย์ที่มีใจเป็นเทพหรือเป็นเทวดา อันเรียก

ว่ามนุษย์เทพ ก็นับว่าเป็นโลกที่สูงขึ้นมา สูงขึ้นไปกว่านี้ก็คือมีร่างกายเป็นมนุษย์ มาปฏิบัติตนอยู่ในธรรมปฏิบัติที่สูงขึ้นไป ได้สมาธิจิตจนถึงเป็นอัปนาสมาธิ สมาธิที่แนบแน่น เป็นรูปฌานอรูปรฌาน ก็เป็นมนุษย์ที่มีใจเป็นพรหมอีกอย่างหนึ่งประกอบด้วยพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา หรืออาศัยพรหมวิหารธรรมนี้อบรมจิตจนบรรลุถึงสมาธิ เป็นเมตตาเจโตวิมุตติ ใจพ้นได้ด้วยอำนาจของเมตตาเป็นต้น ก็เป็นมนุษย์พรหมมนุษย์พรหม คือมีใจเป็นพรหม ก็เป็นอันว่าเป็นโลกที่สูง แม้จะเป็นโลกียะก็เกี่ยวข้องกับโลกแต่ว่าเป็นโลกที่สูง ใจที่เป็นมนุษย์ใจที่เป็นเทพใจที่เป็นพรหมเป็นใจสุดดีทั้งนั้น และโลกก็เป็นโลกที่เป็นสุดดีทั้งนั้น เป็นโลกฝ่ายดีที่สูงขึ้นโดยลำดับ และเมื่อใจเป็นมนุษย์ใจเป็นเทพใจเป็นพรหมดังนี้ ก็เป็นอันว่าสุดโลก เมื่อปฏิบัติยิ่งขึ้นไปก็จะมีใจเป็นอริยะ เป็นโลกุตตระคือพ้นโลกเหนือโลก อันหมายความว่าไม่เกาะเกี่ยวยึดถืออยู่ในโลก เมื่อยังเกาะเกี่ยวยึดถือก็เป็นโลกียะคือยังเกี่ยวกับโลก เมื่อไม่เกี่ยวเกาะยึดถือคือปล่อยได้ ก็เป็นโลกุตตระคือพ้นโลกหรือเหนือโลก

อันโลกียะหรือโลกุตตระนี้ ก็ปรากฏอยู่ที่จิตใจนี้เองมิใช่ที่อื่น เมื่อจิตใจนี้ยังเกี่ยวอยู่กับโลกยังยึดถืออยู่ก็เป็นโลกียะเมื่อจิตใจนี้ปล่อยวางได้ไม่ยึดถือก็เป็นโลกุตตระ เหนือโลกพ้นโลกยึดโลกอยู่ก็เป็นโลกียะ ปล่อยยึดโลกก็เป็นโลกุตตระ ในฝ่ายที่

เป็นโลกิยะคือยังยึดโลกอยู่นี้ก็ยึดอย่างหยาบจนถึงอย่างละเอียด
ขึ้นมาโดยลำดับ เมื่อยังอยู่ในอบาย คือยังมีจิตใจเป็นอบายก็
ยึดอบาย ยึดกิเลสไม่ปล่อยกิเลสอย่างหยาบ ยึดบาปอกุศล
ทุจริตต่าง ๆ ไม่ปล่อยบาปอกุศลทุจริตต่าง ๆ ดังนี้คือใจอบาย
มาถึงใจมนุษย์ก็เป็นอันว่าปล่อยจากอบาย มายึดมนุษยสมบัติ
ต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ก็เป็นอันว่าเป็นโลกุตตระในขั้นที่ว่า
ปล่อยโลกอบาย แต่มาเป็นโลกิยะในขั้นที่ว่ายึดมนุษยสมบัติต่าง ๆ
มาถึงใจเทพก็ปล่อยมนุษยสมบัติ แต่มายึดทิพยสมบัติ ก็เป็นอันว่า
เป็นโลกุตตระในขั้นมนุษยสมบัติ แต่ยังมียึดทิพยสมบัติ ก็ยัง
เป็นโลกิยะในขั้นนี้ มาถึงใจพรหมก็ปล่อยทิพยสมบัติ แต่ยังมี
ยึดพรหมสมบัติ เช่นมายึดในรูปอรุปรสมาบัตติ ติดอยู่ในสมาธิ
อย่างสูง ก็เป็นอันว่าเป็นโลกุตตระในขั้นทิพยสมบัติไม่ต้องการ
แต่ยังมียึดอยู่ในขั้นพรหมสมบัติ คือรูปอรุปรสมาบัตติที่เป็นสมาธิ
อย่างสูง คราวนี้ใจที่สูงขึ้นไปกว่านั้น คือที่เป็นใจอริยะ ก็
ปล่อยวางเบื้องล่างทั้งหมด คือว่าพ้นจากโลกส่วนที่เป็นอบาย
เป็นมนุษย์เป็นเทพเป็นพรหมทั้งหมด ตามกำลังของมรรคผล
อริยมรรคอริยผลที่ละสังโยชน์ได้ ละได้เท่าใดก็เป็นโลกุตตระ
เท่านั้น ส่วนที่ยังละไม่ได้ก็เป็นโลกิยะ จนละสังโยชน์
ได้หมด ก็เป็นอันว่าละโลกิยะได้หมด เป็นโลกุตตระคือว่าเหนือ
โลกพ้นโลกได้หมด เพราะว่าปล่อยวางได้ทั้งหมดไม่ยึดถืออะไร
และเมื่อละได้ทั้งหมดก็เป็นมุนัสสุทโท มนุษย์ที่บริสุทธิ์

อย่างยิ่ง บริสุทธิ์หมดจดทั้งหมด ดังนี้คือมนุสฺสอริโย มนุษย์ที่มีใจ
เป็นอริยะ

เพราะฉะนั้น เกิดมาเป็นมนุษย์นี้เองจึงมีจิตใจที่เข้าถึง
ทุกภพทุกภูมิ เป็นอบายก็ได้ เป็นมนุษย์ก็ได้ เป็นเทพก็ได้ เป็น
พรหมก็ได้ เป็นอริยะก็ได้ และก็เป็นที่ในปัจจุบันนี้เองตาม
สมควรแก่การปฏิบัติ เมื่อมาปฏิบัติอยู่ในทางแห่งอกุศลอันมิใช่
มรรคทางแห่งการพ้นทุกข์โดยส่วนเดียว ก็เป็นมนุษย์อบาย เป็น
มนุษย์นรก มนุษย์เดียรัจฉาน มนุษย์เปรต มนุษย์อสุรกาย แต่
เมื่อมาปฏิบัติในทางของกุศลน้อยหรือมากขึ้นโดยลำดับ ก็เลื่อน
ขั้นขึ้นเป็นมนุษย์มนุษย์ มนุษย์เทพ มนุษย์พรหม ก็เป็นอันว่าสุดโลก
เมื่อละได้คือปล่อยความยึดถือได้ก็เป็นมนุษย์อริยะ ก็เป็นโลกุตตระ
ขึ้นไปโดยลำดับ จนถึงละวางได้หมด ตัดสังโยชน์ได้หมด ก็
เป็นมนุสฺสวิสุทฺโธ มนุษย์ที่บริสุทธิ์ในที่สุดดังที่กล่าวมาแล้ว
ก็เป็นอันว่าได้ปฏิบัติในทางของกุศล ที่เป็นกุศลกรรมมถ
ทางของกุศลตั้งแต่เบื้องต้นขึ้นมาจนถึงที่สุด นี้เองเป็นมรรคคือ
ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้
ดังที่ยกเป็นหัวข้อ ณ เบื้องต้นว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเป็นผู้ต้น
ภิกษุพึงเป็นผู้มีสติ ความระลึกได้ สัมปชัญญะ ความรู้ตัว
มีจิตใจตั้งมั่นเป็นสมาธิ มีความบันเทิง มีความผ่องใส มีปกติ
เห็นแจ้งในกุศลธรรมทั้งหลาย ในกาลเวลานั้น ๆ ตามสมควรแก่
กาลเวลานั้น ๆ ดังนี้ ข้อปฏิบัติเหล่านี้เป็นข้อปฏิบัติที่จะส่งตนให้

พ้นจากโลกที่ชั่วโลกที่ต่ำโลกที่ทราม สู่โลกที่ดีโดยลำดับจนถึง
สุดโลกพ้นโลก คือปล่อยวางความยึดถือไปได้โดยลำดับจนถึงที่สุด
ความเป็นผู้ตื้นนั้น ก็คือปฏิบัติเป็นผู้ที่ตื่นอยู่ในการปฏิบัติธรรม
ไม่เห็นแก่หลับแก่นอนมากนัก จนถึงให้ตื่นอยู่เสมอ เมื่อได้เวลา
ที่ควรจะหลับนอนก็หลับนอน แต่เวลาที่ปฏิบัตินั้นก็นั่งบ้างเดินบ้าง
ไม่ให้ความง่วงเข้ามาครอบงำ พังธรรมก็บังคับใจอย่าให้ง่วง
คอยระวังใจอย่าให้ง่วง ขณะทำสมาธิก็ระวังใจอย่าให้ง่วง
ทำการงานอะไรก็ระวังใจอย่าให้ง่วง ให้มีใจตื่นอยู่เสมออยู่เสมอ
ตั้งนี้เป็นข้อสำคัญประการแรก และเมื่อระมัดระวังไม่ให้มี
ถีนมิทธะ ความง่วงงุนเคลิบเคลิ้มครอบงำ มีใจสว่างอยู่ได้ตั้งนี้
ก็สามารถจะทำสติได้ ก็ให้ปฏิบัติทำสติ พร้อมกับสัมปชานะคือ
ความรู้ตัว ทำสติสัมปชานะหรือสัมปชัญญะคือความรู้ตัวใน
กายเวทนาจิตธรรม ซึ่งตั้งขึ้นเป็นข้อปฏิบัติ ทำจิตให้ได้สมาธิ
คือให้ตั้งมั่นอยู่ไม่ให้เลื่อนลอยไป ให้สงบอยู่ในภายใน จนถึงให้
มีความบันเทิงมีความผ่องใสที่ใจ เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ก็ปฏิบัติ
พิจารณาให้เห็นแจ้งในกุศลธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง
ในกาลเวลานั้น ๆ ตามสมควรแก่กาลเวลานั้น ๆ การปฏิบัติตั้งนี้
เป็นการปฏิบัติอันเป็นหลักสำคัญของผู้ปฏิบัติธรรม เป็นการ
ปฏิบัติเข้าทางอันนับว่าเป็นมรรค อันจะทำให้บังเกิดผลของการ
ปฏิบัติขั้นทันที ยกภูมิชั้นของตนให้สูงขึ้นโดยลำดับ จากความ
เป็นมนุษย์ใจอบาย มาเป็นมนุษย์ใจมनुषยใจเทพใจพรหม จนถึง

ใจริยะ เป็นโลกิยะเป็นโลกุตตระมาโดยลำดับ บรรลุถึงความ
พ้นทุกข์มาโดยลำดับแล

แสดงในวันอุโบสถ ๓ มกราคม ๒๕๒๗
ณ พระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร

ห้างหุ้นส่วนจำกัด
โรชนพิมพ์

ชวนพิมพ์

469 ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศน์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

นายชวน ศรสงคราม ผู้พิมพ์โฆษณา พ.ศ. 2527 โทร. 2822114, 2810541